

OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI HAKKINDA BİLİNMEYEN BİR ESER “YENİÇERİ OCAĞINA İLİŞKİN BİR RİSALE” (DEĞERLENDİRME VE METİN)

Fatma KAYTAZ*

Özet

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması esnasında ocağa ait belgelerin de yok edilmesi konuyla ilgili çok az belgenin günümüze ulaşmasına neden olmuştur. Bu sebeple yeniçeri teşkilatı ve kanunları hakkında bilgi veren her belge bu alanın araştırmacıları için büyük önem taşımaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nr. 3622-03'de yer alan ve katalogta “*Yeniçeri Ocağının Ahvaline Dair Bir Risale*” adıyla kayıtlı olan küçük bir risale Kanuni döneminde yeniçeriler hakkında yapılan kanunlaştırma ve yeniçeri odalarında gerçekleştirilen imar faaliyetlerinden bahsetmektedir. Herhangi bir araştırmacı tarafından kullanıldığını tespit edemediğimiz risale yeniçeri odaları ve kanunları hakkında farklı bilgiler içermesi açısından dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: yeniçeri, yeniçeri kanunları, risale, Kanuni.

Abstract

AN UNKNOWN TEXT ABOUT OTTOMAN MILITARY ORGANIZATION “A PAMPHLET ABOUT HEARTH OF JANISSARIES CIRCUMSTANCES” (SCRUTINY AND TRANSLATION)

The documents which belong to janissaries were attempted to be destroyed while the Hearth of Janissaries was abolished. Thus, very few documents could be accomplished to reach today. For this reason every certificate which gives information about janissary organization and laws is very important for researchers studying this subject. A small pamphlet in Suleymaniye Library, Esad Efendi nr. 3622-03 and recorded in the library's catalogue with the name “A pamphlet about Hearth of Janissaries circumstances” gives details about janissary laws and construction incident made in the Heart of Janissaries which were made in the reign of Kanuni. The text not used by any researcher up to now calls attention in terms of including different knowledge about both the Hearth of Janissaries and janissaries laws.

Key words: janissary, janissary laws, pamphlet, Kanuni.

* Araştırmacı Dr; fatmakaytaz@gmail.com.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde belirli idarî meselelere ya da ihtiyaçlara cevap vermek için fermanlar ve beratlar şeklinde hazırlanmış padişah hükümleri şeklindeki kanunnâmeler; padişahın tuğrasıyla onaylanmış ve her bölgenin mufassal tahrir defterlerinin başında bulunan sancak kanunnâmeleri; belirli bir yerde devlete hizmet eden reaya için çıkarılmış belirli gruplarla ilgili kanunnâmeler; devletin bütün bölgelerinde yürürlükte olmak üzere düzenlenen genel kanunnâmeler ve devlet teşkilatıyla ilgili kanunnâmeler gibi çeşitli kanunnâmeler düzenlenmiştir¹. Bunlar haricinde askerî, iktisadî ve sosyal gruplar için tanzim olunan hususi kanunnâmeler de bulunmaktadır². Kapukulu Ocakları'nın en büyüğü ve en nüfuzlusu olup I. Murad zamanında Edirne'nin fethini müteakip Çandarlı Kara Halil'in himmetiyle kurulan³ Yeniçeri Ocağı'nın da bir takım kanun ve nizamlarının olduğu bilinen bir gerçektir. Mustafa Nuri Paşa'ya göre devşirilen Hristiyan ailelerin çocuklarıyla oluşturulan bu ocağın yasa ve kanunlarıyla nizamı Kanuni zamanında tamamlanmıştır⁴. Bu padişahın ölümüne kadar geçen zaman diliminde ocak kanunları daimi surette kontrol altında tutularak kanunların bozulmasına izin verilmemiştir⁵; ancak Kanuni devrinden kısa bir süre sonra yeniçeri kanunlarına uyulmadığı için ocak nizamının bozulmaya başladığı görülmektedir⁶. Nitekim I. Ahmed zamanında yazılan *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da⁷, II. Osman devrinde yazıldığı düşünülen *Kitâb-ı Müstetâb*'da⁸ ve IV. Murad ve Sultan İbrahim dönemlerinde kaleme alınan *Koçi*

¹ Halil İnalçık, "Kanunnâme", *DİA*, XXIV, 333-336.

² Ahmet Akgündüz, "Osmanlı Kanunnâmeleri (Doğuşu, Çeşitleri ve Tarihi Seyri)", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 33.

³ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Devleti'nin Askerî Yapısı", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 108.

⁴ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'at I*, İstanbul 1327, s. 140.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988³, s. 478.

⁶ Kaynaklarda (*Kitâb-ı Müstetâb*, *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I*, haz. Yaşar Yücel, Ankara 1974, s. 7; *Koçi Bey Risalesi*, haz. Zuhuri Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997³, s. 30-31) yeniçeri nizam ve kanunlarının III. Murad (1574-1595) döneminin sonlarından itibaren bozulmaya başladığı ifade edilir.

⁷ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, haz. Tayfun Toreser, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011¹, s. XII.

⁸ *Kitâb-ı Müstetâb*, s. XX-XXI.

Bey Risalesi'nde⁹ Yeniçeri Ocağı'nın kadim kanunlarından ve bu kanunların ihlal edilmesiyle görülmeye başlanan bozukluklardan bahsedilmektedir.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde yaptığımız çalışmalar sırasında bir mecmuanın içerisinde bulunan; Kanuni döneminde yeniçeri odalarında gerçekleştirilen imar ve yeniçeriler hakkında yapılan kanunlaştırma faaliyetlerinden bahseden küçük bir risale dikkatimizi çekti. Söz konusu risale *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da bulunmayan bir takım farklı bilgiler içermektedir. Yeniçeriler konusunda oldukça geniş araştırmalarda bulunan İ. H. Uzunçarşılı bu risaleden bahsetmemektedir. Görebildiğimiz kadarıyla herhangi bir araştırmacı tarafından da kullanılmamıştır. Bu sebeple yeniçeri odaları ve kanunları hakkında farklı malumatlar içeren bu risalenin araştırmacıların istifadesine sunulmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Çalışmada öncelikle risalenin yazılış tarihi, yazarı ve muhtevası üzerinde durulmuş, sonrasında da metnin transkripsiyonuna yer verilmiştir.

Söz konusu risale Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nr. 3622'de yer alan bir mecmua içerisinde yer almaktadır. 200 varaktan oluşan bu mecmuada farklı alanlara dair şu eserler bulunmaktadır.

1. *Bülbüliye*, Muhammed Dede b. Abdullah el-Mağnisavî el-Berri, v. 1b-44a.
2. *Osmanlı Sadrazamlarına Dair Cetvel* (Alaaddin Paşa'dan Baltacı Mehmed Paşa'ya Kadar), v. 44b-47a.
3. *Yeniçeri Ocağına İlişkin Bir Risale*, v. 48b-54a.
4. *Yeniçeri Ağaları Listesi* (Alem Yakub Ağa'dan Doğramacı Mehmed Ağa'ya Kadar), v. 54a-56b¹⁰.
5. *Ravzatü'l-menâzir fi İlmi'l-evâil ve'l-evâhir Tercümesi*, v. 58b-110a.

⁹ *Koçi Bey Risalesi*, s. XIII.

¹⁰ Bu eser her ne kadar mecmua içinde üzerinde çalıştığımız risalenin devamı gibi gözükse de gerek içerik gerekse kaleme alındığı zaman bakımından farklılık arz etmektedir. Ayrıca yapılan inceleme neticesinde bu eserin Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde daha erken dönemde istinsah edildiği tahmin edilen bir nüshası daha tespit edilmiştir. Dolayısıyla metne dâhil edilmeyip ayrıca çalışılması daha makul gözükmektedir.

6. *Vâkı'anâme*, Üveys b. Muhammed el-Alaşehirî el-Üskübî Veysî, v. 110b-136a.

7. *Muhâleme-i Mükeyyifât*, v. 137a-145a.

8. *Hayvanların Hayat ve Husûsiyetlerine Dair Bir Risale*, v. 149a-163a.

9. *Tarihten Derlemeler*, v. 165a-170a.

10. *Şeyhülislam Ebüssuud ve Kutbüddin Kirmanî'nin Merkadleri*, Abdürrezzak b. Abdülgani el-Eyyubî, v. 170b-172a.

11. *Hediyetü'l-asdika*, Abdürrezzak b. Abdülgani el-Eyyubî, v. 172a-176a.

12. *Tuhfetü'l-ihvân*, Abdürrezzak b. Abdülgani el-Eyyubî, v. 176a-183a.

13. *Tuhfetü'l-ahbâb*, Abdürrezzak b. Abdülgani el-Eyyubî, v. 183a-186a.

14. *Şerhu's-sudûr fî Ma'rifeti'l-kubûr*, Abdürrezzak b. Abdülgani el-Eyyubî, v. 186b-194a.

15. *Tuhtetü'z-züvvâr*, Abdürrezzak b. Abdülgani el-Eyyubî, v. 194a-199b.

Bu mecmuanın 3. eseri olan risale Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nr. 3622-03'de yer almaktadır ve katalogda “*Yeniçeri Ocağına İlişkin Bir Risale*” adıyla kayıtlıdır. Metin mecmuanın 48b-54a yaprakları arasındadır. Çalışmada bu numaralar esas alınmıştır.

Risalenin elimizde mevcut nüshasında başlık ya da klasik Osmanlı eserlerindeki gibi bir giriş bölümü bulunmamaktadır. Eserin üslubu son derece açık ve sadedir. Ufak tefek imla ve yazım hataları bulunmaktadır. Bazı cümlelerin düşük bazı kelimelerin ise farklı yerlerde iki defa yazıldığı görülmektedir ki bu durum bize eserin bir müstensih tarafından kopya edildiğini, elimizdeki nüshanın müellif hattı olmadığını düşündürmektedir. Bu farklılıklar metnin transkripsiyonunda dipnotlarda belirtilmiştir. Metnin daha anlaşılır olması için metne tarafımızdan eklenen kelimeler ise köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. Çok az olmakla birlikte okunamayan kelimeler “...” işareti ile okunup da anlamlandırılmayan kelimeler sonlarına konulan “?” işareti ile belirtilmiştir.

Risalenin ne zaman yazıldığı hakkında kesin bir hükme varmak oldukça zor olmakla birlikte, Kanuni Sultan Süleyman'dan “merhûm”¹¹ diye bahsedildiği için onun ölümünden sonra istinsah edildiğinde herhangi bir tereddüt yoktur. Fakat istinsah tarihi konusunda kesin bir kanaate varmak mümkün gözükmemektedir. Eserde, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, *Kitâb-ı Müstetâb* ve *Koçi Bey Risalesi*'nde zikredilen ocak kanunlarının uygulanmasında görülen yolsuzluk ve usulsüzlüklerden bahsedilmemesi söz konusu risalenin bu menfî durumlardan önce yazılmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca metnin yazarının ocakta alt kademe bulunan görevlilerin ve bazı yeniçerilerin odalarıyla birlikte isimlerini zikretmesi¹² eserin Kanuni dönemine yakın bir zamanda yazılmış olabileceğini akla getirmektedir.

Risalenin yazarı hakkındaki bildiklerimiz eserde verilen bilgilerden yola çıkarak yaptığımız yorumlardan ileri gidememektedir. Yazar kendisi hakkında en ufak bir malumat vermemektedir; ancak Yeniçeri Ocağı'nda alt kademe bulunan görevliler, bir kısım bölükler ve bu bölüklerde bulunan yeniçeriler hakkında bilgi vermesi¹³ onun Kanuni döneminde ocak içinde bizzat bulunduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Eserin özellikle Kanuni zamanında ocakta yapılan değişiklikler ve kanunlarla ilgili bilgileri derlediği görülmektedir; ancak herhangi bir padişaha ya da devlet adamına sunulduğuna ya da sunulmak amacıyla yazıldığına dair bir emare bulunmamaktadır. *Kânûn budur ki alâ tarîkı 'l-icmâl beyân olındı*¹⁴ gibi ifadelerden, belki de devlet ricalinden birilerine, yeniçeri kanunları hakkında bilgi verme amacı güdüldüğü sezilmektedir. Eserde geçen, *kânûn buyurdılar kim*¹⁵, *la'netnâme yazdırup*¹⁶, *mübârek eline kalem alup bir hatt-ı hümâyûn*

¹¹ “Cennet-mekân, Firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûr Sultân Süleymân Han hazretleri...”, Metin, 48b.

¹² “Kul Kethudâsı Selîm Ağa, Başçavuş Murtazâ Ağa ve Yayabaşı Deli Hamza Ağa ...” Metin, 48b; “yigirmi bir cemâ'attin yoldaşı Deli Mandracı ve otuz iki bölüğün yoldaşı Rıdvân Beşe ve otuz beş bölüğün [yoldaşı] Deli Ali Alasonyalı ve otuz üç bölükde Deli İvaz ve otuzuncu bölükde Veli Baba ve on beş bölüğünde Deli Hamza Pirlebeyeli ve on dört bölükde Deli Kurd ...” Metin, 49b.

¹³ Bkz. yukarıda dipnot 10.

¹⁴ Metin, 52b.

¹⁵ Metin, 50b.

¹⁶ Metin, 51b.

*yazmışdur*¹⁷ gibi ifadeler, risalenin yazarının anlattığı olaylara bizzat şahit olduğunu ya da şahit olan birisinden dinlediğini düşündürmektedir.

Metinde Kanuni'nin altı defa Beç (Avusturya) kralı üzerine sefer düzenlediğinden ve başarısız olduğundan bahsedilmektedir¹⁸; ancak burada yazarın hangi seferleri kastettiği net olarak anlaşılamamaktadır. Bilindiği gibi Sultan Süleyman'ın başarısız ya da sonuçsuz olarak nitelenebilecek tek seferi I. Viyana seferidir. Burada yazarın başarısızlık kelimesiyle, yapılan seferler başarılı olmasına rağmen Macaristan'ın durumunun bir netliğe kavuşmamasını, Almanya ve Avusturya ile ilişkilerin sonuçsuz kalmasını kastettiği düşünülebilir. Böyle olsa bile yine de bu konuda tam olarak bir açıklık bulunmamaktadır. Bu konuda yazarın tarihten ziyade yeniçeri teşkilatı hakkında bilgi verme amacı gütmesi dolayısıyla tarihî olayların tahlilini çok fazla dikkate almadığı da düşünülebilir.

İlk altı seferde olduğu gibi risalede kastedilen yedinci seferin de hangisi olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Burada bize verilen en somut bilgi ise, bu sefer sırasında Yeniçeri Ağası'nın Rüstem Ağa olduğudur¹⁹. *Sicill-i Osmani*'ye göre Kanuni döneminde Güzelce Rüstem Ağa²⁰ ismindeki kişi 937/1531 yılında azl olunan mîr-i alem İsmail Ağa yerine Yeniçeri Ağası nasb olunmuş ve 940/1533-34 yılında beylerbeyi olana kadar bu görevde kalmıştır²¹. Risalede kastedilen sefer Rüstem Ağa'nın yeniçeri ağalığı zamanına tekabül ettiğine göre bu seferin 937-940/1531-1533-34 yılları arasında olması gerekir. Kanuni'nin bu tarihler arasına tekabül eden seferi beşinci sefer-i hümayun olarak kabul edilen ve Osmanlı kaynaklarında Alaman Seferi olarak isimlendirir-

¹⁷ Metin, 53a-b.

¹⁸ “*Cennet-mekân, Firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûr Sultân Süleymân Han hazretlerinin Beç kralı üzerine altı def'a sefer idüp, hikmet-i Hudâ altı def'a bozulup yedinci def'a mükemmel tekrâr Beç kralı üzerine sa 'âdetile gütdükde ...*” Metin, 48b.

¹⁹ “*silahdâr ağaluğundan gelme Rüstem Ağa yeniçeri ağası ...*” Metin, 49a.

²⁰ Güzelce Rüstem Paşa olarak bilinen bu zat Enderûn'da yetmişmiş, önce yeniçeri ağalığına sonrasında Budin beylerbeyliğine atanmış ve 15 Receb 946/26 Kasım 1539'da vefat etmiştir. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, İstanbul 1311, 377.

²¹ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, IV, 772.

len seferdir²². Bu durum risalede bahsedilen kanun ve düzenlemelerin bu seferden sonra yapıldığını düşündürmektedir.

Risalenin muhtevasına gelince, eserde öncelikle yukarıda üzerinde durduğumuz Beç üzerine yapılan sefere temas edilmektedir. Daha sonra da sefer dönüşünde yeniçerilere yapılan tahsisatlardan ve yeniçeri odalarında yapılan düzenlemelerden bahsedilmiştir. Çalışmada, metnin sıralaması takip edilerek önce yeniçerilere verilen tahsisat ve işeler üzerinde durulmuş, daha sonra da yeniçeri odalarında yapılan imar ve kanunlaştırma faaliyetleri üç alt başlıkla değerlendirilmiştir.

A. Yeniçerilerin Tahsisat ve İşeleri

Osmanlı paralı asker sınıfını teşkil eden yeniçeriler ulûfe adı verilen maaşlarını üç ayda bir veziriazamın huzurunda dîvân-ı hümâyunda alırlardı²³; ancak kaynaklardan yeniçerilerin tek gelirlerinin ulûfeler olmadığı, yaka akçesi, keman akçesi²⁴ gibi adlar altında farklı ödenekler de aldıkları anlaşılmaktadır. İncelediğimiz risalenin verdiği bilgilerden Kanuni zamanında, dönemin ihtiyaçlarıyla mütenasip olarak, bu ödeneklerin daha da arttığı görülmektedir. Risalede Kanuni'nin ocak halkı için senede yüz elli kese koyun akçesi tayin ettiği ve bunun her sene verilmesi hususunda hatt-ı hümâyûn yazdığı zikredilmektedir²⁵. Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniçerilerin et ihtiyacını karşılamak üzere yirmi dört bin altın vakfedildiğinden *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da bahsedilmektedir²⁶; ancak bu eserde risalede anlatılan Kanuni zamanındaki koyun akçesi tayininden söz edilmez. Diğer taraftan Uzunçarşılı, hususi kütüphanesinde bulunan teşkilat mecmuasına dayanarak XVI. yy.ın son yarısında Yeniçeri

²² Bu sefer 19 Ramazan 938/25 Nisan 1532'den 22 Rebiülahir 939/21 Kasım 1532'ye kadar devam etmiş ve 6 ay 22 gün sürmüştür. Bu sefer sonucunda askerî ve iktisadî bakımdan zayıf düşen Avusturya, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, 155.

²³ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 411.

²⁴ *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi (Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi)*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1994, s. 46) ve *Telhîsü'l-Beyân* (Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fi Kavânîn-i Âl-i Osmân*, haz. Sevim İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 144)'a göre de yeniçerilerden her bir nefere senede bir defa kemanbahâ adıyla yay parası verilmesi kanundur.

²⁵ Metin, 50a-b.

²⁶ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s. 93; Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 254.

Ocağı'nın et farkı olarak “zarar-ı lahm” adı altında senede yüz elli kese akçe verildiğinden bahsetmektedir. Her ne kadar Uzunçarşılı'nın zikrettiği zarar-ı lahm ile risalede zikredilen koyun akçesi aynı miktarda olsa da bunların her ikisinin de aynı ödeneğe gönderme yaptığını kesin olarak ifade edemeyiz. Metinden bu padişah döneminde yeniçeriler için her sene verilmek üzere koyun akçesi adı altında yüz elli kese akçe tayin edildiği anlaşılmaktadır. Yine risalede üç ayda bir her nefere yaka ve barut akçesi adı altında kırkar akçe tayin edildiğinden bahsedilmektedir²⁷. II. Murad zamanında yeniçerilere elbise²⁸ ya da dikiş bedeli²⁹ olarak on bir akçe yaka akçesi verildiği³⁰ bilinmektedir. Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed döneminde de yeniçerilere yılda bir defa otuz iki akçe yaka akçesi verilmesine dair bir kanun bulunmaktadır³¹. Buradan Kanuni zamanından önce de var olduğu anlaşılan bu ödeneğin Sultan zamanında yılda bir yerine dört ve kırkar akçe olmak üzere yükseltildiği görülmektedir. Yaka akçesi adlı ödeneğin önceden beri bilinen bir ödenek olduğu anlaşılmasına rağmen risalede barut akçesi şeklinde adlandırılan ve yine üç ayda bir verilmesi kanun olan ödeneğin varlığına diğer kaynaklarda rastlayamadık. Bu durum Kanuni zamanında yeniçerilere barut akçesi adıyla bir ödenek verildiğini ortaya çıkarmaktadır.

Ayrıca risalede her yeniçeriye üç ayda bir otuz akçe keman akçesi tayin edildiği zikredilmektedir³². *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi* ve *Telhisü'l-Beyân*'da da her yeniçeriye kemanbahâ adıyla otuz akçe yay parası verilmesinin kanun olduğu belirtilmektedir³³; ancak bu eserlerde yılda bir defa verildiği ifade ediliyorken incelediğimiz risalede yılda dört kez dağıtıldığı söylenmektedir³⁴.

Risaleden Kanuni zamanında yeniçerilerin sabit ulûfelerinin dışında üç ayda bir yaka, barut ve keman akçesi adı altında yüz on akçe daha ödenek aldıkları anlaşılmaktadır. Bunlar haricinde risalede “*serhadlerde neferâta ve*

²⁷ Metin, 50b.

²⁸ Pakalın, III, 601.

²⁹ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 269.

³⁰ *Kavanin-i Yeniçeriyân*, s. 69.

³¹ *Atam Dedem Kanunu - Kanunnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2012, s. 14.

³² Metin, 50b.

³³ *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s. 46. *Telhisü'l-Beyân*, s. 150.

³⁴ *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s. 46; Metin, 50b.

yamak yoldaşlara günde ikişer akçe nafakaların bir kîle kalburlanmış buğday ve iki âdeme bir vakıyye lahm ta 'yîn' buyurulduğu³⁵ ifade edilmektedir.

B. Yeniçeri Odalarında Yapılan İmar ve Kanunlaştırma Faaliyetleri

Risalenin yeniçeri odalarının tamiri, odaların yedi kapısına bekçi atanması, Talimhane'nin ve Etmeydanı'nın tesisi hakkında kıymetli bilgiler içerdiğini belirtebiliriz.

1. Yeniçeri Odalarının Tamiri ve Yedi Kapısına Bekçi Atanması

İstanbul'un fethini müteakip Şehzade Camii yeri ile onun karşısında sonradan Eski Odalar adını alacak olan ilk kışla inşa edilmiştir. Daha sonra da Aksaray tarafındaki Yeni Odalar yapılmıştır³⁶. Risalede sefer dönüşünde yeniçeri odalarının iyi bir tamirden geçtiği ve masrafının devlet hazinesinden verildiğinden söz edilir³⁷. Uzunçarşılı, Kanuni zamanında Sadrazam İbrahim Paşa'nın yeniçerilerin eski ve yeni odalarını tamir ettirdiğini zikreder³⁸. Risalede söz edilen tamirin Alman seferinden sonra yapıldığı ve bu tarihlerde İbrahim Paşa'nın hâlâ sağ olduğu dikkate alındığında, risalede Uzunçarşılı'nın İbrahim Paşa'ya isnad ettiği bu tamirattan bahsedildiği düşünülebilir. Nitekim bundan sonra eserde yeniçeri odalarına ait yedi kapıya zincir vurulduğundan ve her kapının başına birer bekçi atanıp kuloğlu dışında yeniçeri olmayan bir kimsenin odalara girmesinin yasaklandığından bahsedilmektedir³⁹. Bu husus, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da da zikredilir ve odaların kapılarına bekçi konulması fikrinin İbrahim Paşa'ya ait olduğu belirtilir⁴⁰. Buradan bu düzenlemenin de İbrahim Paşa hayattayken yapıldığı anlaşılmaktadır. Ek olarak, risalede odalar içinde bir köpek gören padişahın hiddetlenerek atadığı kapıcıyı idam ettirmek istediği ve kul kethüdasının şefaati ile bundan halas olup, timarlı edilerek ocaktan ihraç edildiğinden bahsedilir. Padişahın bu yasağın uygulanmasına verdiği önemi göstermesi açısından dikkat çekici olan bu hadise görebildiğimiz

³⁵ Metin, 50b.

³⁶ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 238; *Kavanin-i Yeniçeriyân*, s. 151.

³⁷ Metin, 50b.

³⁸ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 169.

³⁹ Metin, 50b-51a.

⁴⁰ *Kavanin-i Yeniçeriyân*, s. 152-153.

kaynaklarda mevcut değildir. Genel olarak kaynaklarda⁴¹ yeniçeri odalarının İbrahim Paşa tarafından tamir ve tanzim edildiği belirtilmesine rağmen risalede İbrahim Paşa'dan hiç söz edilmemektedir.

2. Yeniçeri Odalarına Su Getirilmesi

Risale yeniçeri odalarına su getirilmesi gibi, bugüne kadar belki de üzerinde hiç durulmayan bir konu hakkında da malumat vermektedir⁴². Metne göre “yigirmi bir cemâ'atün yoldaşı Deli Mandracı ve otuz iki bölüğün yoldaşı Rıdvân Beşe ve otuz beş bölüğün yoldaşı Deli Ali Alasonyalı ve otuz üç bölükde Deli İvaz ve otuzuncu bölükde Veli Baba ve on beş bölümünde Deli Hamza Pirlebeyeli ve on dört bölükde Deli Kurd” adlı yeniçerilere sefer esnasında gösterdikleri büyük yiğitlikler sebebiyle padişah tarafından hilat ve birer kese altın verilmiştir; ancak onlar bu hediyeleri kabul etmeyerek, odalarına su temin etmek için çok sıkıntı çektiklerini söylerler ve bu ihsanlar yerine odalarına su getirilmesini isterler. Bunun üzerine padişah İstanbul'a ulaşınca bütün kullarını suya doyuracağına dair yemin eder⁴³. Seferden dönüşte odalarda suyolları ve bir havuz yaptırdığı anlaşılan padişah yukarıda zikredilen yeniçerilere bundan memnun olup olmadıklarını sorar. Onlar istediklerinin bu olmadığını getirilen suyun inşa edilen havuza ancak kifayet ettiğini belirtip asıl arzularının odalarının önüne su getirilmesi olduğunu söylerler. Bunun üzerine padişah “iki masura” daha su ilhak ederek her odanın önüne çeşme yaptırır. Yirminci bölükten birini havuza bekçi tayin edip günde bir vakıyye et verilmesini emrederek seferden muaf tutar. Ayrıca risalede padişahın söz konusu havuzla ilgili “Eger binâ eyledüğüm havzları ibtâl ve suyun eksük iderler ise Allâhu azîmü'ş-şânun ve yüz yigirmi dört bin peygâmbere ve cemâ'-i melâ'ikenün ve ins ü cinnün la'neti anlarun üzerine olsun.” şeklinde bir lanetnâme yazdırıp yukarıda adı geçen yedi yeniçeriye verdiği bahsedilir⁴⁴. Burada özet olarak

⁴¹ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 169; *Kavanan-i Yeniçeriyân*, s. 152-153; Abdülkadir Özcan, “Etmeydanı”, *DİA*, XI, 497.

⁴² İstanbul'da suyollarının inşa ve tamir edilmesi hakkında malumat veren Eyyübî eserinde (Eyyübî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman - Risâle-i Padişâh-nâme*, haz. Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 157-280) yeniçerilerin bu inşaatta gösterdikleri yararlılıklardan bahsetmesine rağmen yeniçeri odalarına su getirilmesi olayından söz etmez.

⁴³ Metin, 50a.

⁴⁴ Metin, 51b.

anlattığımız bu konu risalede padişah ile yukarıda ismi zikredilen yeniçeriler arasında geçen diyalogları vererek renkli bir şekilde hikâye edilmektedir.

3. Talimhane'nin Tesisi ve Burada Yapılan Talimler

Talimhane yeniçerilerin sefere gitmedikleri zamanlarda atış ve spor hareketleri yaptıkları meydandır. Uzunçarşılı, Talimhane'nin ocak ananesine göre II. Bayezid zamanında yaptırıldığından ve Kanuni zamanında da genişletildiğinden bahseder⁴⁵. Risalede geçen “*Bundan sonra Gâzî Hünkâr yeniçeri meydânına gelüp, ta‘lîmhâneyi yapdu[rıv]irüp üzerlerine ta‘lîmhâneci başını nâzır ta‘yîn buyurup, tüfeng atan yoldaşlara ve ok atan kemânkeşlere ta‘lîm itmek için*”⁴⁶ ifadeleri en azından yeniçeri meydanında bulunan talimhanenin Kanuni tarafından yaptırıldığını ya da onun zamanında oldukça geniş bir düzenlemeye tâbi tutulduğunu düşündürmektedir. Ayrıca risalede padişahın tüfek atılacak mahalle yontma taştan kârgir duvar ve ortasında som mermerden nişangâh yaptırıp, metris için somaki miller diktirdiğinden ve millerin arkasında talimleri seyretmek amacıyla kendisi için yontma taştan büyük bir sofa ve yanına çeşme yaptırdığından bahsedilir⁴⁷.

Risaleden talimhane meydanının inşa ettirildikten sonra yılda bir defa padişahın temaşa etmesi için belli bir sistem dâhilinde askerî gösterilere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Padişahın kendisi için yaptırdığı sofadan seyrettiği bu gösteriler risaleye göre şu şekilde gerçekleşmektedir. “*Gâzî Hünkâr meydâna gelüp, tüfeng atmak lâzım geldükde evvel samsoncibaşı ayuyı samsonlara pârelendir[ür]di ba‘dehû pehlivânlar gelüp güreş tutarlardı ba‘dehû gürz salarlardı ve her odada birer ikişer pehlivân bulınmak kânûndur ve ba‘dehû solaklar ve sâ‘ir kemânkeşler gelüp hünerler gösterürlerdi ba‘dehû ocak ağaları, kul kethudâsı ve başçavuş ve cümle zâbitân tertîb üzre başlarında destârlarıyla tururlardı. Evvel yeniçeri ağası yir öpüp tüfengçileri dizili tüfenge hâzır idüp atardı andan sekbânbaşı andan kul kethudâsı andan zağarcibaşı andan saksoncibaşı andan turnacibaşı andan dört hâseki ağaları andan*

⁴⁵ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 332.

⁴⁶ Metin, 51b.

⁴⁷ Metin, 51b; Uzunçarşılı da (*Kapukulu*, I, 229) bu konuda hususi kütüphanesinde bulunan yeniçeri teşkilat mecmuasını mehzaz göstererek benzer bilgileri aktarır; ancak zaman belirtmez.

başçavuş atardı ve ba'dehû başçavuş birinci deveçilerden başlayup bölük bölük çağırup, çorbacıların başlarında Yûsufî neferâtıyla Gâzî Hünkâr'un önünde nişâna karşı koşum atarlardı. Nişân uran yoldaşlara Gâzî Hünkâr ihsân itdikden sonra cemâ'atler ve bölükler tamâm oldukda segirdüm olan odaların aşçıları geliip segirdüp et kaparlardı. Ziyâde segirden aşçıya solakluk mahlûl oldukda ana ihsân olunurdu"⁴⁸. Bundan sonra solakların atanmaları, solaklarda bulunması gereken özellikler ve bunlarla birlikte yeniçerilerin meydan savaşında padişahı ne şekilde koruyacakları hakkında malumat verilmektedir⁴⁹. Ayrıca risalede yeniçerilerin sefer esnasında padişahla birlikte veziriazamı koruma görevinden de bahsedilmektedir⁵⁰.

4. Etmeydanı'nın Tesisi

Yeniçeriler etlerini Fatih zamanına kadar hariçteki kasaplardan temin etmişlerdir. Fatih yeniçerilere etin üç akçeden verileceği bir mezbaha açtırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise yeni odalarda Etmeydanı tesis edilerek yeniçerilerin et sorununa çözüm bulunmaya çalışılmıştır⁵¹. *Kavânîn-i Yeniçeriyân'* da Etmeydanı'nın yapılması "*Sultan Süleyman Han zamanında tomruk tayin edip, Meydan'ı yaptılar*"⁵² şeklinde bir cümleyle ifade edilmektedir. Uzunçarşılı askerî vesikalara dayanarak Etmeydanı'nda bulunan sekiz tomruk, mescit, tomruklarda görevlendirilen kasaplar ve bunların vergilerden muaf tutulmaları hakkında daha ayrıntılı bilgiler kaydeder⁵³; ancak yine de onun bu konuda verdiği bilgiler risaleye göre mücmel kalmaktadır. Metinde Etmeydanı'nın yapılması ve buraya sekiz tomruğun atanması şu şekilde anlatılmaktadır: "*Bir gün Gâzî Hünkâr geliip kullarına tüfeng atdurmak*

⁴⁸ Metin, 52a; Bu konuda benzer malumatları Uzunçarşılı da (*Kapukulu*, I, 332-333) hususi kütüphanesinde bulunan teşkilat mecmuasına dayanarak zikreder.

⁴⁹ Metin, 52a-b.

⁵⁰ "*Solakların ardında iç halkı top olup ceng âletleri ellerinde tururlar hâzır u âmâde ve ceng mahallinde sa'âdetlü pâdişâhı ve vezîr-i a'zamı yeniçeriler ortasına alup tururlar, bir gayrı kula vezîr-i a'zamı ve sa'âdetlü hünkârı inanmazlar. Yeniçerilerin orta yirinde karâr iderler. Mâdâm ki ceng ber-taraf olmaya pâdişâhı ve vezîr-i a'zamı yeniçeriler çadırlarına salıvirmezler. Yeniçeriler dört etrafın kuşadup dururlar, muhâfaza iderler ..."* (Metin, 52b).

⁵¹ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 254; *Kavanin-i Yeniçeriyân*, s. 93.

⁵² *Kavanin-i Yeniçeriyân*, s. 93.

⁵³ Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 248, 255.

sadedinde iken yigirmi birinci ağa bölümünün açıcısı Gedük Ahmed⁵⁴ demekle ma'rûfkimesne ziyâde bahâdır âdem olup niçe def'a Gâzî Hünkâr'un huzûrında dil ve baş getürüp, yararluğı sâbit olmuş idi. Ol aşçı Gâzî Hünkâr'a arz-ı hâl virüp, mefhûmunda: "Hünkârum yeniçeri kullarını üçer akçe mîrî virmek üzre Kırçan koyunundan bi'z-zât matbah-ı âmire[ye] giden bu kadar etler ihsân buyurdunuz. Hak te'âlâ Hünkârımın eksüklüyin göstermesün velâkin ihsân buyurduğın etleri aşçı kulların varup kassâb dükkânların beklerüz, azîm zahmetler çekilür. Gâzî Hünkâr'um cümle aşçı kullarına merhamet buyurup, ocağa ta'yîn buyurulan etlerimizi bu ihyâ buyurulan meydânun bir köşesine kassâb dükkânları idüp, zâbitlerimiz ma'rifetiyle tevzî' ü taksîm olunmak bâbında hatt-ı hümayûn ihsân olına" diyü. Bu arz-ı hâl Gâzî Hünkâr kırâ'at buyurduklarında kahkaha ile gülüp, "Aşçı aşçı, ceddüm rûhiçün bu gice bu ahvâl benüm hâtırına geldi. El-hamdü'llâhi te'âlâ kullarımın tedbiri gönül birlüğine delî[l]dür" diyü ol sâ'at sekiz tomruğı İstanbul içinde olan dükkânlardan ayırup, meydâna vaz' idüp ve ba'dehû aşçılara namâz kılmak için bir

⁵⁴ *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da (s. 92-93) bu Gedik Ahmed'den Fatih ve II. Bayezid zamanında yaşayan ve veziriazam olan Gedik Ahmed Paşa olarak bahsedilir. Çalıştığımız risalede ise Gedik Ahmed'in Kanuni döneminde yaşadığı ifade edilmektedir. Sultan Süleyman zamanında veziriazamlığa kadar yükselen Ahmed isminde Kara Ahmed Paşa vardır. Risalede bu kişinin kendinden önceki veziriazam öldükten sonra bu makama getirildiği belirtilmektedir. Ancak Kara Ahmed Paşa, Rüstem Paşa'nın ilk veziriazamlığından azli üzerine bu göreve getirilmiştir (Osmanzâde Ahmed Tâib, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, İstanbul 1271, s. 31; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988³, 551). Üstelik bu şahıs "Gedik" lakabıyla tanınan birisi değildir. Bu konuda risalenin yanlış bilgi veriyor olması ihtimali olmakla birlikte söz konusu Ahmed Paşa'nın gedik sahibi olduğu da ifade ediliyor olabilir. "Gedik" tabiri askerî alanda savaşı sınıftan sayılmadığı halde terfi ederek zabıt olabilen topçu ve kale muhafızları gibi sınıfların kadroları için kullanılan bir tabir olmasına karşın (Ahmet Akgündüz, "Gedik", *DİA*, XIII, 541) "gedikli" kelimesi yeniçeriler arasında eskilikleri dolayısıyla imtiyazlı olanlar için kullanılan bir tabirdir (Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1981³, 659). Diğer taraftan yazar, Kanuni zamanında Etmeydanı'nın yapımını bir olaya dayandırmak için farklı zamanlarda gerçekleşen iki olayı birleştirerek kaleme almış da olabilir; ancak yazarın arada geçen diyalogları aktarması ve padişahın eline kalem alarak bu konuda hatt-ı hümayun yazdığını belirtmesi onun verdiği bilgiden emin olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Risalede bahsedilen Gedik Ahmed'in şahsiyetinin mevcut belgelerle doğruluğunun ya da yanlışlığının ispatlanması şimdilik mümkün gözükmemektedir; ancak metnin Gedik Ahmed dolayısıyla zikrettiği yeniçeri tomrukları ve Etmeydanı hakkında verdiği bilgilerin doğru olduğu görülmektedir. Karşılaştırma için bkz. Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 248, 255; Özcan, "Etmeydanı", s. 197-198.

mescid binâ idüp ve bir masura su ve bir musluk binâ idüp ve ayak yolu ve kullarımın ta'âmâtı bir yirde gerekdür diyü meydânda bir mahzen binâ itdürüp, bal ve yağ ve pirinc ve mum virilmek için ve buyurdılar kim, "Bu kassâblar şimdengirü yeniçeri kullarımın hizmetkârı oldu" diyü her tomruğa ikişer zimmî usta ve dörder hizmetkâr ta'yîn idüp, bu zimmîlerin cümlesin harâcdan ve sâ'ir tekâlif-i şâkkadan mu'âf u müsellemler buyurmuşlardır ve mübârek eline kalem alup bir hatt-ı hümayûn yazmışdır ki; "Benüm kullarımın tomruklarında eger Karaman koyunu ve eger keçi ve eger arık ve müryâ(?) ve eger bayat etler getirüp bu sekiz tomrukta virilür ise Allah'un la'neti ve ins ü cinnün ve cemâ' yaradılmışun la'neti anun üzerine olsun" diyü ve başçavuş üzerlerine nâzır ta'yîn buyurup ve başdeveciyi zimmî kassâbların üzerine hâkim nasb ve tenbîh buyurdu kim, "Meydân kassâbları eger kullarıma ayrık eger Karaman ve keçi ve dişi etlerin getirürler ise saksonlara pâreleyüp, tekrâr ziyâde eyüsinden getüreler" diyü hatt-ı hümayûn ihsân idüp, başçavuşun eline virmişdür⁵⁵."

Yukarıda alıntılanan metinde de görüldüğü gibi, risalede Etmeydanı'nın tesisi ve yeniçerilere ne tür etlerin getirileceği gibi konularda ayrıntılı ve farklı malumatlar verilmektedir.

Sonuç olarak, metinde bulunan bilgiler yeniçeri ocağı ve odaları hakkında bildiklerimizi desteklediği gibi, bunlara yenilerini de ilave etmektedir. Yukarıda bir kısmına değindiğimiz konular haricinde risalede yeniçeri teşkilatı hakkında farklı bilgiler de bulunmaktadır. Metinde Gedik Ahmed'in şahsiyeti ile ilgili muğlaklık, Avusturya seferlerinin başarısız gösterilmesi gibi bilgi problemleri bulunmasına rağmen, bu durum risalenin yeniçeri teşkilatı hakkında farklı ve renkli bilgiler ihtiva ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Osmanlı askerî teşkilatında çok önemli bir yeri olan yeniçeri teşkilatının koşulları ve beş asırlık serüveni konusundaki bilgilerin, kaynak yetersizliği sebebiyle tam olarak tespit edilemediği düşünüldüğünde bu risalenin kıymeti kendiliğinden ortaya çıkar. Ancak şunu da belirtelim ki, her tarihî vesikaya olduğu gibi bu risaleye de eleştirel yaklaşılmalı ve risalede verilen bilgiler şartsız doğru kabul edilmeyerek diğer vesikalarla karşılaştırmalı kullanılmalıdır. Çalışmamızda yukarıda önemli gördüğümüz bir kısım konular hakkında yaptığımız değerlendirmeler dışında

⁵⁵ Metin, 52b-53b; Tomruklarla ilgili benzer ancak daha icmalî bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 247-8, 255.

gerekli görülen yerlerde metinde de dipnotlar vesilesiyle açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır.

Risale Metni

[48b] Cennet-mekân, Firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûr Sultân Süleymân Han hazretlerinin Beç⁵⁶ kralı üzerine altı def'a sefer idüp, hikmet-i Hudâ altı def'a bozulup yedinci def'a mükemmel tekrâr Beç kralı üzerine sa'âdetile gitdükte yedi krallar dahı bir olup anlar dahı ahd ü yemîn iderler ki Osmanlı'yı ara yirden kaldurmak için tedbîr iderler. Merhûm Sultân Süleymân sa'âdetile mahalline varduklarında yedi krallar ile mukâbil olup cümle beglerbegiler bozılmak sadedinde iken merhûm Sultân Süleymân görür ki küffârın tedbîri gayrı gûne ve hücûmı ziyâde bunlar da Sancağ-ı şerîfi ve İmâm-ı a'zam hazretlerinin sancağ-ı şerîfin getürüp, Kul Kethudâsı Selîm Ağa'ya ve Başçavuş Murtazâ Ağa'[ya] ve Yayabaşı Deli Hamza Ağa'ya teslîm idüp, buyurdi kim: "Kullarum bugün bizüm Kerbelâ'muzdur, bugünden sonra bize ve sizlere dirlik harâmudur, İslâm gayretin elden komak sizlere lâıyk degüldür, Peyğamber aleyhi's-salâtu ve's-selâmun sancağ-ı şerîfi ve İmâm-ı a'zam hazretlerinin sancağ-ı şerîfinden hicâb eylen, yarın bunların sâhiblerinden şefâ'at istersiz" diyü buyurduklarında, cümle yeniçeri ve ocağın halkı bu söz⁵⁷ işitdiklerinde cümlesi hayâtların terk idüp, bin beş yüz yeniçeri serdengeçdi gâzîler ile Yayabaşı Deli Hamza Ağa'ya sancağ-ı şerîfi emânet vaz' idüp, bir uğurdan gâzîler kendülerin küffâr-ı hâksâr üzerine hücûm [49a] itdüklerinde yedi gün yedi gice ceng-i azîm olup, sekizinci gün sabâh namâzından sonra emr-i Hak'la küffâr bozulup her taraftan cümle begler begiler tâze cân bulup ve her taraftan İslâm askeri yürüyüp, küffâr askerin bölük bölük itdüklerinde, azîmetlü pâdişâh karârı kalmayup, solakbaşılardan ellerinden bir vechile halâs olup, dört tebdîl ile silâhdâr ve çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ağası ile ceng-i azîm içine girüp, vâfir kâfir katl idüp, dört solakbaşılardan ve dört kethudâ ve dört odabaşı cenge girüp, Gâzî Hünkâr'ı bulup, cengden taşra çıkardılar. Taşra çıkdıkda bi'z-zât kendüleri kullarına istimâetler virüp: "Kullarum bugün ulu bayramımızdır, bu bayram bir dahı ele girmez, feth ü nusret bizümdür, sizlere

⁵⁶ Metinde "Beç" mütemadiyen "Peç" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷ Metinde "söz" kelimesinden sonra sehven "istimâ'ı" kelimesi yazılmıştır.

müjde olsun” diyü buyurduklarında silâhdâr ağalüğünden gelme Rüstem Ağa yeniçeri ağası ve Kul Kethudâsı Selîm Ağa ve Başçavuş Murtazâ Ağa ve Başyayabaşı Deli Hamza Ağa sancağ-ı şerîfi ve İmâm-ı a‘zam sancağın Gâzî Hünkâr’ın önüne koyup, cevâb iderler ki: “Sa‘âdetlü Hünkârum! Dîn-i mübîn yolına, Hünkârımun uğurına cânımız fedâdur, hayr du‘âdan kullarını unutma” didüklerinde, Gâzî Hünkâr ağlayup, vâfir hayr du‘âlar idüp, sancağ-ı şerîfi ve İmâm-ı a‘zam sancağın bekleyen bin beş yüz serdengeçdi gâzîlerün kararı kalmayup cenge girmişlerdi. Bir kola yeniçeri ağası ve bir kola kul kethudâsı gidüp, hikmet-i Hudâ yeniçeri ağası girdüğü kolda Dubravenedik⁵⁸ kralı bulunup, yeniçeri ağası râst gelüp, kral olduğın bilmeyüp, başın kesüp huzûra getürüp ve kul kethudâsı ve başçavuş ceng iderken Zirin oğluna ve Peykan oğullarına râst gelüp, azîm cengden sonra ikisin tutup, esîr idüp, huzûr-ı hümâyûna [49b] getürmüşlerdür ve cümle yeniçeri gâzîleri yedi gün ve yedi gice aç ve susuz ceng idüp, onar onar ölüp hayâtların terk idüp, kendülerin ol bî-pâyân askere urup, evvel ve evvel giceye bir azîm ceng eylemişlerdür ki⁵⁹ dünyâ duralı ne olmuş ne olacakdur. İrtesi sabâh namâzından sonra küffâr askeri bi‘l-küllîye bozulup, kararı firâra tebdîl eylemişdür. Ve altı bölük sipâhîlerün aşağı bölük dört bölükleri Gâzî Hünkâr’a bekçi alıkoyup, sipâh u silâhdâr ağalarıyla ve cümle sipâh yürüyüp cenge girdüklerinde anlar dahı küffârün büyük dip alaylarına râst gelüp cümle kâfirlerün topları ve cebehâneleri ve hazînelerin zabt idüp, Sipâhîler Ağası Handân Ağa gelüp, hünkâra müjde eyleyüp ve ba‘dehû bunlar ber-murâd olduklarında aşağı bölük ağaları hünkârün huzûrına gelüp: “Hünkârum bu ğazâda bu kulların mahrûm olduk” didüklerinde Rum-ili begler begisi İslâm Paşa ile dört bölük ağası ve sipâhîleri firâr iden küffârün ardına ta‘yîn⁶⁰ buyurup, anlar dahı acele üzre küffâra irişüp firâr iden küffârün cümlesin kırup, on bin iki yüz kelle ve üç bin dil alup huzûr-ı hümâyûna

⁵⁸ 1365’ten itibaren Osmanlı Devleti’nin himayesinde bulunan ve 1806’ya kadar aynı adı taşıyan küçük bir Slav cumhuriyetinin merkezi durumunda olan şehir, VIII. yüzyılda Avarlar’dan kaçan Mora’daki Epidauroslular tarafından kayalık bir ada üzerinde Raguza adıyla kurulmuştur. Daha sonraları bölgeye yerleşen Slav etkisiyle çevresindeki ormanlar sebebiyle Sırça’da “ağaçlı” mânâsına gelen “Dobrava”dan kaynaklanan Dobravnik veya Dubrovnik ismiyle anılmaya başlanmıştır. Bu ikinci ad bazı Osmanlı kaynaklarında Venedik ile ilişkili sanılarak Dobrovenedik biçiminde kaydedilmiştir. Şerafettin Turan, “Dubrovnik”, *DİA*, IX, 542.

⁵⁹ “ki” den sonra sehven “askere urup” ifadesi yazılmıştır.

⁶⁰ “ta‘yîn” kelimesi metin boyunca “ta‘ayyün” okunacak şekilde yazılmıştır.

getürdiler. Ve bu ceng-i kübrâda yigirmi bir cemâ'atün yoldaşı Deli Mandracı ve otuz iki bölüğün yoldaşı Rıdvân Beşe ve otuz beş bölüğün [yoldaşı] Deli Ali Alasonyalı ve otuz üç bölükde Deli İvaz ve otuzuncu⁶¹ bölükde Veli Baba ve on beş bölüğünde Deli Hamza Pirlebeyeli ve on dört bölükde Deli Kurd, bu zikr olunan yedi nefer yoldaşlar hem-civâr yoldaşlar olmağla birbirlerine kafadar ve hevâdâr olup, ziyâde yüz akluğ [ile] her biri üçer dörder dil ve baş alup, Gâzî Hünkâr'a gelürken hikmet-i Hudâ meger kim orta Macar kralına ve küçük Macar kralına râst gelüp, gâzîler [50a] bunları gördüklerinde hayâtları gidüp, kendülerden nâ-ümîd olup ve kendülerin küffâr askerine urup, küffâr dahı bunlara hücûm idüp, bu gâzîler bir uğurdan tekbîr getürüp, yürüdüklerinde Allâhu azîmü'ş-şân fursatı gâzîlere virüp, küffârı bozup ve iki kralları esîr idüp, Gâzî Hünkâr'a bu kadar dil ve baş ile huzûr-ı şerîflerine getürdüklerinde Gâzî Hünkâr ayağı üzre kalkup, mübârek yüzün toprağa sürüp, mübârek gözlerinden yaş yerine kan akıdup: "Kullarum gâzânuz mübârek olsun" diyüp, vâfir hayr du'âdan sonra bu gâzîlere birer fâhir hil'at ve birer kîse altun ihsân itdükde, mezbûr[lar] kabûl itmeyüp, boyun burup huzûrlarında durdılar. Hünkâr dahı: "Kullarum ihsânımı niçün kabûl itmedinüz" didükde, bunlar dahı cevâb virüp, didiler kim: "Hünkârüm! İhsânuna her bâr muhtâclaruz, velâkin sa'âdetlü hünkârımızdan bir murâdımız vardır", "Nedür kullarum?" didüklerinde, "İstanbul'da odalarımızda su yokdur, azîm zahmetler çekertüz bir iki masura su için, hatt-ı hümâyûn ihsân idesiz" didiler. "Kullarum! İnşâ'llâh Âsitâne'ye varduğumuzda cümle kullarımı suya doyurayum"⁶² diyü ahd [ü] yemîn eyledi. Bundan sonra sa'âdetile Âsitâne'ye bu kadar yüz akluğ ile ve gânimet ve mâl-ı firâvân ile herkes karâr-dâde olduklarında, Gâzî Hünkâr, Eski Sarây'da altı bölük ağalarına ve kethudâlarına ve yeniçeri ocağı halkına ve yeniçeri kullarına azîm ziyâfetler idüp, ziyâfetden sonra altun ile çil akçeyi harman misâl yığdurdup ve birbirine karışdırup, altun tepsi ile kulların başlarına nisâr idüp, yeniçeri ağasına ve kul kethudasına ve başçavuşa ve sâ'ir ocak halkına fâhir hil'atler ihsân idüp ba'dehû senede yüz elli kîse akçe koyun akçesi ta'yîn idüp, be-her sene [50b] virilmesi için hatt-ı hümâyûn ihsân buyurup ve yine üç ayda bir her nefere kırkar akçe yaka akçesi ve barut akçesi ve otuzar akçe kemân akçesi ta'yîn idüp ve serhadlerde neferâta ve yamak yoldaşlara günde ikişer

⁶¹ "otuzuncu" kelimesinden sonra sehven "bölüğünde" kelimesi yazılmıştır.

⁶² "doyurayum" kelimesinden sonra "ideyüm" kelimesi yazılmıştır.

akçe nafakaların bir kîle kalburlanmış buğday ve iki âdeme bir vakıyye lahm ta'yîn buyurup, koyundan sonra bin beş yüz umûr-dîde ihtiyârlara yigirmi tokuz akçe ile koruculuk ihsân buyurup⁶³ ve bin beş yüz âdeme tekâ'üd ihsân buyurup ve kânûn buyurdılar kim pâdişâhlar sefere gittükde nevbetçe beş yüz âdem umûr-dîde ihtiyâr korucu ve beş yüz umûr-dîde oturak sefere ma'an gidüp⁶⁴ korucu [ve] oturaklar cenge girmeyüp çadırdı bekçi olup bir kal'a muhâsara olup alınmak mümkün olmadığı mahalde cengden âzâdeli kullarum ile müşâvere itmek ve anların re'y ile ve kal'anun fethi ne vechile olur diyü bu zikr olınan umûr-dîde ihtiyârlar bir yire gelüp müşâvere eyledüklerinde, bunların rây ü tedbîrleri üzre kal'anun fethi müyesser olurdu⁶⁵. Ve bu yukarıda zikr olunan ziyâfetlerden sonra sa'âdetlü hünkâr odalara⁶⁶ gelüp, odaları ta'mîr itdürüp ve cümle odaların kârizlerin muhkem kârgîr yapıdurup ve meremmât lâzım geldükde şehir emîni üzerine buyurup, meremmâtına harc olınan akçeyi mîrîden virilmek üzre hatt-ı hümayûn ihsân buyurup, odaların yedi kapusunda birer bekçi ta'yîn ve birer vakıyye lahm ihsân buyurup ve buyurdu ki: "Kapucu, odaların içine kullarumdan gayrı ecnebî kimesneyi komayasın ve avratdan ve tâze oğlandan bir kimesnenün [51a] girdüğine rızâ-yı hümayûnum yokdur, meger kim kul oğlu ola ve gayrı şehirlinün girdüğine aslâ rızâm yokdur" diyü muhkem tenbîhden sonra kapularına çatal zencîrler yapıdurup, lâzım geldükde

⁶³ 1623 tarihli ulufe defterinde korucuların en fazla yevmiyesinin 28 ile 26 akçe olduğu görülmektedir. Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 378.

⁶⁴ *Eyyubî Efendi (Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s. 41), Hezarfen Hüseyin Efendi (*Telhîsü'l-Beyân*, s. 144) ve Topçular Kâtibi (*Topçular Katibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, I, 436) Sultan Süleyman'ın Sigetvar Seferi'nde orduda 1.000 nefer korucu ve müttekâ'id olduğunu belirtmektedirler ki bu durum risalenin rivayetini destekler mahiyettedir. Ayrıca Marsigli de (Graf Marsilli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*, çev. M. Nazmi, Ankara 1934, s. 75) Kanuni döneminde padişahların İstanbul, Edirne ve Bursa'da bulunan ikametgâh ve saraylarını korumak üzere 930 korucu neferin bulunduğunu belirtmektedir.

⁶⁵ Savaş esnasında ihtiyar yeniçerilerin fikirlerine başvurulmasıyla ilgili olarak *Kavanin-i Yeniçeriyân*'da (s. 142a-145a) *Kanûnnâme-i Âl-i Osman* başlığı altında Kanuni'nin Nahcivan seferine giderken yeniçeri ocağında bulunan ihtiyarlara danışmasıyla ilgili bir bölüm bulunmaktadır; Uzunçarşılı da (*Kapukulu*, I, 378-379) hususi kütüphanesinde bulunan *Yeniçeri Teşkilat Mecmuası*'na dayanarak, Kanuni devrinde bir kısım korucuların sefere iştirak ettiklerini; fakat bunların muharebeye girmeyip çadırları beklediklerini ve gerektiğinde bunların tecrübelerine başvurulduğunu ifade eder.

⁶⁶ Metinde "odalar" kelimesi "odular" okunacak şekilde yazılmıştır.

açup yine kapayalar. Bir gün sa‘âdetile meydâna tüfeng atdurmağa gelürken odalar içinden geçerken bir köpege râst gelüp, at başın çeker kul kethudâsın huzûrına götürür buyurur kim: “Seni odaların üzerine nâzır ta‘yîn eyledüm, harem-i hâssumda niçün köpek korsız” diyü azâr idüp, kapucıyı katl itmek murâd ider. Kul kethudâsı şefâ‘at idüp, cânın halâs ider. Mezbûr kapucıyı timarlı idüp, eline bir berât virüp, ocakdan ihrâc ider. Ve bâlâda mastûr olan yoldaşları huzûrına da‘vet buyurup: “Kullarum benümle bir büyük gazâda bulundunuz, el-hamdüli‘lîlâhi te‘âlâ yuvamıza geldük, berhudâr olun, yüzünüz ak olsun, odalarınız ta‘mîr ve suyunuz vâfir hâtırınız hoş oldu mı?” diyü buyurduklarında, mezbûr gâzîler cevâb virdiler kim: “Hünkârum! Hak te‘âlâ ömrünüz efzûn eyleye, hâtırımız hoş, fe‘emmâ kim bu sudan bu kulların fâ‘idelenmediler, bu binâ buyurduğunuz havza ancak kifâyet ider, bu kulların murâdları odamızın önünde olmak üzre hatt-ı hümâyûn ihsân buyurmuşdunuz, pâdişâhlar va‘deye hilâf⁶⁷ eylemezler, pâdişâhların va‘desi va‘de gerekdür.” didüklerinde Gâzî Hünkâr gülüp: “Kanı sizlere virdigüm hatt-ı hümâyûn getirün” diyü buyurduklarında yigirmi cemâ‘atün yoldaşı Deli Mandracı hatt-ı hümâyûnı Gâzî Hünkâr’un önüne koyup, Gâzî tekrâr gülüp, iki masura su dahı ilhâk idüp [51b] ve birer çeşme dahı ol gâzîlerün hâtırları içün odaların önünde yapıdurup ve tenbîh buyurdılar kim “musluklarınız doldukdan sonra gine havza aksun” diyü ve gine yigirmincinün bir yoldaşın mezbûr havza bekçi ta‘yîn buyurup, günde birer vakıyye lahm ve seferden mu‘âf idüp, bu minvâl üzre ahdnâme yazılmışdı ki: “Eger binâ eyledüğüm havzları ibtâl ve suyun eksük iderler ise Allâhu azîmü’ş-şânun ve yüz yigirmi dört bin peygâamberlerün ve cemî‘-i melâ‘ikenün ve ins ü cinnün la‘neti anların üzerine olsun” diyü la‘netnâme yazdurup, mezbûr yigirminci cemâ‘atün yoldaşı Deli Mandracı ol yedi nefer gâzîlerün ellerine virilmişdür. Ve odalar ta‘mîr olup ve su yolları ve kâzîrler ve havzlar tamâm oldukda odaların üzerlerine kul kethudâsın ta‘yîn buyurmuşlardur. Bundan sonra Gâzî Hünkâr yeniçeri meydânına gelüp, ta‘lîmhâneyi yapdu[rıv]irüp üzerlerine ta‘lîmhânci başını nâzır ta‘yîn buyurup, tüfeng atan yoldaşlara ve ok atan kemânkeşlere ta‘lîm itmek içün ve sefere gitmekden ve serhadde[n] mu‘âf buyurup, bütün gün meydânda tüfeng ve ok atan yoldaşlara nezâret itmek içün meger kim pâdişâh sefere gitdükde ta‘lîmhânci pâdişâhlar ile gitmege me‘mûrdur. Ve tüfeng atılacak mahalle

⁶⁷ “Hilâf” kelimesi metinde “halef” okunacak şekilde yazılmıştır.

yonma taşdan kârgîr dîvâr ve ortasında soma mermerden nişângâh yapıdırup ve metris için somâkî mîller dikdirüp⁶⁸ ve mîllerün ardında yonma taşdan bir büyük sofa yapıdırup ve yanında bir çeşme yapıdırup kendüleri oturup kulları tûfeng atdukların seyr itmegiçün, [52a] be-her sene meydâna gelüp, tûfeng atdukların seyr iderdi. Nişân uranların kimisine dülbend ve kimine kemân ve kimine birer çıgın akçe ihsân iderdi. Gâzî Hünkâr meydâna gelüp, tûfeng atmak lâzım geldükde evvel samsoncıbaşı ayuyı samsonlara pârelendir[ür]di ba‘dehû pehlivânlar gelüp güreş tutarlardı ba‘dehû gürz salarlardı. Ve her odada birer ikişer pehlivân bulunmak kânündür. Ve ba‘dehû solaklar ve sâ’ir kemânkeşler gelüp hünerler gösterürlerdi ba‘dehû ocak ağaları kul, kethudâsı ve başçavuş ve cümle zâbitân tertîb üzre başlarında destârlarıyla tururlardı. Evvel yeniçeri ağası yir öpüp tûfengçileri dizili tûfenge hâzır idüp atardı andan sekbânbaşı andan kul kethudâsı andan zağarcıbaşı andan saksoncıbaşı andan turnacıbaşı andan dört hâseki ağaları andan başçavuş atardı ve ba‘dehû başçavuş birinci deveçilerden başlayup bölük bölük çağırıp çorbacıların başlarında Yûsufî neferâtıyla Gâzî Hünkâr’un önünde nişâna karşı koşum atarlardı. Nişân uran yoldaşlara Gâzî Hünkâr ihsân itdükden sonra cemâ‘atler ve bölükler tamâm oldukda segirdüm olan odaların açıcıları gelüp segirdüp et kaparlardı. Ziyâde segirden açıcıya solakluk mahlûl oldukda ana ihsân olunurdu. Olur olmaz âdeme solakluk virilmezdi. Ekser umûr-dîde odabaşılara virilürdi. Uzun boylu ve kıyâfetlü âdemlere virilürdi. Bodur âdeme solakluk virilmezdi ve genç dahı olursa virilmezdi. Odabaşılardan yolu solaklukdur meger kim gâyetle amel-mânde ihtiyâr ola da etmek vireler idi. Bir odanın çorbacısı mahlûl oldukda solak olan odabaşılardan [52b] virilürdi. Yeniçeri ağası hünkâra telhîs itmedükçe solakluk virilmezdi. Ve bir çorbacı ağa seferde şehîd oldukda solaklara virilürdi, ecnebîye virilmezdi ve nefere çorbacılık virilmemek kânündür ve Gâzî Hünkâr la‘netnâme yazmışdur ve herkes solakbaşı olmazdı. Solakbaşılık bir umûr-dîde âdeme virilür ve bir ulu mertebedür gâyetle iş ve söz bilür ve umûr-dîde ve her ahvâle vukûf ve pâdişâhların sözün anlar âdemler solakbaşı olurdu. Ve cenglerde ve seferlerde pâdişâhları ceng ahvâline vâkıf idenler solakbaşılardur ve ceng mahallinde pâdişâhların bindüğü ata bir bend uran solakbaşılardur. Ceng mahallinde dört solak başı ve dört kethudâ ve dört odabaşı hünkârın eteklerine

⁶⁸ Nişangâhların yapılmasıyla ilgili bilgi Uzunçarşılı’nın (*Kapukulu*, II, 229) hususi kütüphanemde mevcuttur dediği *Yeniçeri Teşrifât Mecmuası*’nda da bulunmaktadır.

muhkem yapışup ve dört yüz solaklar hünkârün dört etrâfin kuşadup tururlar. Silahdârı ve çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ağasın pâdişâhun yanında komazlar. Solakların ardında iç halkı top olup ceng âletleri ellerinde tururlar, hâzır u âmâde ve ceng mahallinde sa‘âdetlü pâdişâhı ve vezîr-i a‘zamı yeniçeriler ortasına alup tururlar, bir gayrı kula vezîr-i a‘zamı ve sa‘âdetlü hünkârı inanmazlar. Yeniçerilerin orta yirinde karâr iderler. Mâdâm ki ceng ber-taraf olmaya pâdişâhı ve vezîr-i a‘zamı yeniçeriler çadırlarına salıvirmezler. Yeniçeriler dört etrâfin kuşadup dururlar, muhâfaza iderler. Kânûn budur ki alâ tarîkı’l-icmâl beyân olundu.

Geldük yine yeniçeri meydânına. Bir gün Gâzî Hünkâr gelüp kullarına tûfeng atdurmak sadedinde iken yigirmi birinci ağa bölüğünün aşcısı Gedük Ahmed demekle ma‘rûf kimesne ziyâde [53a] bahâdır âdem olup niçe def‘a Gâzî Hünkâr’un huzûrında dil ü baş getirüp, yararluğı sâbit olmuş idi. Ol aşcı Gâzî Hünkâr’a arz-ı hâl virüp, mefhûmında: “Hünkârüm yeniçeri kullarını üçer akçe mîrî virmek üzre Kırçan koyunından bi’z-zât matbah-ı âmire[ye] giden bu kadar etler ihsân buyurdunuz. Hak te‘âlâ Hünkâr’ımın eksüklüyün göstermesün velâkin ihsân buyurduğun etleri aşcı kulların varup kassâb dükkânların beklerüz, azîm zahmetler çekilür. Gâzî Hünkâr’um cümle aşcı kullarına merhamet buyurup, ocağa ta‘yîn buyurılan etlerimizi bu ihyâ buyurılan meydânun bir köşesine kassâb dükkânları idüp, zâbitlerimiz ma‘rifetiyle tevzî‘ ü taksîm olınmak bâbında hatt-ı hümayûn ihsân olına” diyü. Bu arz-ı hâl Gâzî Hünkâr kırâ‘at buyurdıklarında kahkaha ile gülüp, “Aşcı aşcı, ceddüm rûhîçün bu gice bu ahvâl benüm hâtırına geldi. El-hamdüli’llâhi te‘âlâ kullarımın tedbîri gönül birlüğine deli[l]dür” diyü ol sâ‘at sekiz tomruğı İstanbul içinde olan dükkânlardan ayırup, meydâna vaz‘ idüp ve ba‘dehü aşçılara namâz kılmak için bir mescid binâ idüp ve bir masura su ve bir musluk binâ idüp ve ayak yolu ve kullarımın ta‘âmâtı bir yirde gerekdür diyü meydânda bir mahzen binâ itdürüp bal ve yağ ve pirinc ve mum virilmek için ve buyurdılar kim, “Bu kassâblar şimdengirü yeniçeri kullarımın hizmetkârı oldı” diyü her tomruğa ikişer zimmî usta ve dörder hizmetkâr ta‘yîn idüp, bu zimmîlerin cümlesin harâcdan ve sâ‘ir tekâlîf-i şâkkadan mu‘âf u müselleme buyurmuşlardur. Ve mübârek eline kalem alup [53b] bir hatt-ı hümayûn yazmışdur ki; “Benüm kullarımın tomruklarında eger Karaman koyunu ve eger keçi ve eger arık ve müryâ (?) ve eger bayat etler getirüp bu sekiz tomrukda virilür ise Allah’un

la‘neti ve ins ü cinnün ve cemî‘ yaradılmışun la‘neti anun üzerine olsun” diyü ve başçavuş üzerlerine nâzır ta‘yîn buyurup ve başdeveciyi zimmî kassâbların üzerine hâkim nasb ve tenbîh buyurdı kim, “Meydân kassâbları eger kullaruma ayrık eger Karaman ve keçi ve dişi etlerin getürürler ise saksonlara pâreleyüp, tekrâr ziyâde eyüsinden getürelen” diyü hatt-ı hümâyûn ihsân idüp, başçavuşun eline virmişdür⁶⁹. Bir iki seneden sonra Gedük Ahmed didükleri aşçıyı dîvân-ı hümâyûna meşîn ile çağırup meşîn üzerine kaftân giydirüp, ihtisâb ağalığın ihsân [idüp] emr iderler kim, “Bu şehirde et beş akçeye çıkdı ve sâ’ir zahâ’ir dahı bahâya çıkdı, aslı üzre ahvâlin bil emrine muhâlefet idenlerün haklarından gel, rikâb-ı hümâyûnuma arza ihtiyâc yokdur, göreyüm seni!” diyü tenbîh buyurup, mezbûr aşçı taşra çıkdı kol idüp evvel gün yigirmi âdemi salb idüp ertesi günü kol itdükte on beş âdem salb idüp, irtesi gün kol [itdükte] sekiz âdem salb idüp, dördüncü günü kol itdükte kassâb başıyı ve kassâblar kethudâsın ve etmekcibaşıyı ve etmekcilerün ba‘zısın salb ider, beşinci günü kol itdükte görürkim et ve etmek tağlar gibi yığılmış, alur satar yok bir vakıyye ikiyüz dirhem etmek bir akçeye ve on iki kutu kızıl mum bir akçeye ve bir vakıyye lahm üç akçeye ve bir vakıyye revğan-ı sâde vü sâfi [54a] on bir akçe ve sâ’ir eşyâ buna göre, beş sene ihtisâb ağası olup, ziyâde zâbit olduğu ecilden Gâzî Hünkâr sonra ikinci vezîr eyleyüp, kubbe-nişîn oldukda iki seneden sonra vezîr-i a‘zam merhûm oldukda vezîr-i a‘zam olup haftada bir gün büyük kol idüp, yeniçeri ağası ve İstanbul Kādısı ve ihtisâb ağası gelüp Unkapanı’nda karâr idüp, bir kile buğday alup un itdürüp ve yoğurup etmek tabh itdükte nümüne didükleri budur. Ba‘dehû ana göre narh iderlerdi ve’s-selâm.

⁶⁹ Tomruklarla ilgili benzer ancak daha icmali bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Kapukulu*, I, 247-8.

Kaynakça

Akgündüz, Ahmet, “Gedik”, *DİA*, XIII, 541-543.

_____, “Osmanlı Kanunnâmeleri (Doğuşu, Çeşitleri ve Tarihi Seyri)”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 21-42.

Atam Dedem Kanunu-Kanunnâme-i Âl-i Osman, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2012.

Danişmend, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

Eyyübî Efendi Kanunnâmesi, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1994.

Eyyübî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman-Risâle-i Padişâh-nâme*, haz. Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Graf Marsilli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkîsinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*, çev. M. Nazmi, Ankara 1934.

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, haz. Sevim İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

İnalcık, Halil, “Kanunnâme”, *DİA*, XXIV, 333-337.

Kavanin-i Yeniçeriyân, haz. Tayfun Toreser, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011¹.

Kitâb-ı Müstetâb, Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I, haz. Yaşar Yücel, Ankara 1974.

Koçi Bey Risalesi, haz. Zuhuri Danişman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997³.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, İstanbul 1311.

Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1981³.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'at I*, İstanbul 1327.

Osmanzâde Ahmed Tâib, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, İstanbul 1271.

Özcan, Abdülkadir, “Etmeydanı”, *DİA*, XI, 497-498.

_____, “Osmanlı Devleti’nin Askerî Yapısı”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 107-121.

Topçular Katibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil), haz. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I, Ankara 2003.

Turan, Şerafettin, “Dubrovnik”, *DİA*, IX, 542-544.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kapukulu Ocakları*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988³.

_____, *Osmanlı Tarihi*, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988³.